

Actierapport beschermingsaanpak Steenuil

Doel van het Plan van Aanpak Steenuil is te komen tot een duurzame, zelfstandige steenuilenpopulatie in de periode 1998-2003. Er wordt hierbij voorlopig gestreefd naar een populatiegrootte van 12.000 broedparen.

De aantallen broedparen van de Steenuil zijn waarschijnlijk met meer dan 50% afgenomen over de periode 1960-1992. Waarschijnlijk spelen de verminderde nestgelegenheid en de verslechterde voedselsituatie in het halfopen agrarische landschap hierbij een belangrijke rol. Het verdwijnen van veel kleinschalige landschapselementen heeft hier in grote mate aan bijgedragen. Met name de sterk afgenomen aantallen knotbomen en oppervlakte hoogstamfruitboomgaarden hebben tot een vermindering van de nestgelegenheid geleid.

Het vergroten van de nestgelegenheid en het verbeteren van de voedselsituatie zijn de belangrijkste maatregelen, waarbij de meeste waarde wordt gehecht aan maatregelen gericht op het herstel van leefgebieden.

Veel activiteiten op het gebied van landschaps- onderhoud en herstel zijn niet specifiek gericht op de bescherming van de Steenuil. Door de aanplant en het onderhoud van hoogstamboomgaarden en knotbomen kan worden bijgedragen aan de bescherming van de Steenuil in Nederland. In 1982 wees Het Vogeljaar hier al op.

Landschapsbeheer Nederland en dan met name de provinciale stichtingen met hun vrijwilligers zijn van groot belang bij het onderhoud en het herstel van voor de Steenuil waardevolle landschapselementen. Deze activiteiten zullen in overleg met de regioconsulenten van Vogelbescherming Nederland beter worden afgestemd op de levensvoorwaarden van de Steenuil.

Maatregelen dienen vooral daar te worden getroffen waar Steenuilen op hoogstens enkele kilometers afstand reeds voorkomen. De geringe dispersie van de soort maakt het weinig zinvol om maatregelen te nemen in gebieden waar de soort is verdwenen.

Landelijke coördinatie door Vogelbescherming Nederland en het Steenuilen Overleg Nederland (STONE), zal zich met name richten op het afstemmen van bestaande activiteiten gericht op de bescherming van de Steenuil en zijn leefgebied. Het streven is om op termijn de beschermingsaanpak voor de Steenuil volledig te integreren met de bescherming van alle bedreigde en kwetsbare vogelsoorten van het agrarische landschap.

Jan-Erik Plantinga: Plan van Aanpak Steenuil. 60 bladzijden, tabellen en figuren, 7 bijlagen (1998). Actie-Rapport Vogelbescherming Nederland 14. Prijs f 15,-. Te bestellen door overmaking van het verschuldigde bedrag op postbankrekening 75 775 ten name van Vogelbescherming Nederland, Zeist, onder vermelding van 'Actie-Rapport 14' en vooral ook uw naam en adres.

Koolmees bestrijdt overbevolking uit eigenbelang

Op 9 november promoveerde Christiaan Both aan de Universiteit van Utrecht op het gedrag van 'egoïstische' Koolmezen. Waarom krijgen dieren minder jongen als ze met vele op een kluitje zitten? Hebben de dieren milieubesef en minderen ze in het belang van hun gemeenschap? Volgens de evolutietheorie kan dat niet kloppen: ze zullen altijd streven naar zo veel mogelijk nakomelingen. Het kleinere aantal kinderen zou dus individueel voordeel moeten opleveren. Deze kwestie houdt ecologen al tientallen jaren bezig. Voor het eerst is er nu stevig bewijs: Koolmezen leggen bij een hogere mezendichtheid minder eieren uit eigenbelang.

Als het goed gaat met een diersoort, dan komen er steeds meer individuen bij. De dieren zitten steeds dichter op elkaar en voedseltekort dreigt. Als de aantallen op dezelfde manier blijven toenemen, dan vallen er veel doden. De concurrentie zal echter niet zo hoog oplopen. Promovendus Christiaan Both van het Nederlands Instituut voor Oecologisch Onderzoek (NIOO) toonde aan dat iedere koolmeesvrouw minder eieren legt als er meer mezen in het bos zitten.

Koolmezen malen niet om het maatschappelijk niveau. Het gaat hun er puur om tijdens hun leven zo veel mogelijk eigen nakomelingen op de wereld te zetten. Both en andere onderzoekers van het NIOO-Centrum voor Terrestrische Oecologie testten op de Veluwe of koolmezenouders steeds kozen voor het succesvolste aantal eieren. *'Wij veranderden het aantal eieren in de nesten en keken hoe goed de ouders en de jongen het er vervolgens vanaf brachten. Het aantal eieren dat de ouders zelf oorspronkelijk gekozen hadden, bleek het beste resultaat te geven.'* Zowel verkleining als vergroting van het nest maakte de Koolmezen minder geslaagd.

Beter een paar goed opgevoede meesjes dan een groot stel slappelingen. Klopt het dat Koolmezen in 'drukke' jaren meer succes hebben met een kleiner nest? Both stelt, terwijl hij door het raam de vogels buiten in de gaten houdt: *'Koolmezenouders schatten van tevoren voor hun kroost de concurrentie van andere jonge mezen in. Door minder eieren te leggen krijgen ze sterkere jongen.'* Sterkere jongen hebben meer succes in de koolmezencompetitie, zodat er uiteindelijk van een kleiner nest meer jongen overleven. Dit bevestigt de ideeën. De koolmeesdichtheid bepaalt werkelijk de grootte van het legsel.

Een ander experiment maakte duidelijk dat een vergroot territorium een Koolmees meer succes oplevert. Hij/zij kan meer jongen grootbrengen en heeft meer kans om het volgende broedseizoen levend te halen.

'Als je populaties heel lang volgt, dan kun je zien hoe de gemeenschap wordt gereguleerd,' stelt

Both. *'In strenge winters sterven veel mezen, maar daarna worden er weer veel jongen geboren om dat te compenseren. Door het koolmezenonderzoek van veertig jaar kunnen wij uiteindelijk begrijpen waarom populaties niet zo vaak uitsterven. Waarom de natuur op een bepaalde manier stabiel is.'*

Het onderzoek voor dit proefschrift komt voort uit de lange traditie van populatiebiologisch onderzoek aan de Koolmees, welke Kluijver heeft gevestigd. In dit promotie-onderzoek is veel gebruik gemaakt van gegevens die onder leiding van Kluijver, Van Balen en Van Noordwijk zijn verzameld over de afgelopen veertig jaar. Daarnaast zijn er veldexperimenten gedaan om specifieke hypotheses te toetsen.

Christiaan Both: Density dependence of reproduction: from individual optimisation to population dynamics. 202 bladzijden, 51 figuren, 18 tabellen (1998). Proefschrift. Met samenvatting in het Nederlands. ISBN 90-393-1958-8. Centre of Terrestrial Ecology of the Netherlands Institute of Ecology, Postbus 40, 6666 ZG Heerlen. Prijs f 25,- (inclusief verzendkosten).

U gelieve het proefschrift schriftelijk te bestellen bij dr. Christiaan Both, Drielandenhoek 20, 2034 LV Haarlem en tegelijkertijd f 25,- over te maken op bankrekening 382 212 444 ten name van C. Both, Haarlem, onder vermelding van 'proefschrift' en uw naam en adres.

Vogels van Walcheren

Er is gestreefd naar een gedocumenteerd overzicht van de samenstelling, talrijkheid en verspreiding van de vogels op Walcheren over de laatste dertig jaar samen te stellen. In 1969 verscheen de 'Avifauna van Walcheren' door B.J. Smulders & A. Joosse. 'Vogels van Walcheren' heeft nieuwe informatie van de periode daarna bij elkaar gekregen. Deze nieuwe avifauna staat niet op zichzelf, maar met die van Zeeuwsch-Vlaanderen en Schouwen-Duiveland vult zij het beeld van Zeeland aan.

De afgelopen halve eeuw is het Walcherse landschapsbeeld ingrijpend gewijzigd. Het eiland stond in het laatste oorlogsjaar grotendeels onder water, onderging een enorme ingreep in de vorm van een ruilverkaveling gevolgd door rationele landbouwmethoden, intensieve recreatie en industrialisatie. De vogelwereld van Walcheren is sterk veranderd, zowel naar soorten als de aantallen.

Het goed uitgevoerde boek geeft een samenvatting van de verzamelde gegevens uit de periode 1969-1993 en de belangrijkste aanvullingen daarop uit de jaren 1994-1997.

Hoofdstuk 4 vormt (soortbesprekingen) zonder meer het zwaartepunt van het boek. Daarin wordt per vogelsoort het voorkomen in de broed-, trek- en winterperiode besproken en is informatie te vinden over aantallen, seizoenspatroon, habitat en verspreiding over Walcheren. In de inleidende hoofdstukken wordt na 'werkwijze en verantwoording', een beeld gegeven van het Walcherense landschap en de veranderingen daarin.

In hoofdstuk 9 is aandacht besteed aan de vogel trek over Walcheren en een samenvatting van de gegevens van onder andere de telposten Westkapelle en Nolledijk.

Jammer dat de verklaringen bij de overzichtskaart met geografische namen niet alfabetisch is gerangschikt. De foto's zouden best wat beter gedocumenteerd kunnen zijn met plaats en datum hetgeen voor velen extra interessant zou zijn geweest. Wie de naamgeving van de 'officiële' vogels heeft bedacht, heeft meer verwarring dan eenheid in de naamgeving gesticht. Van de gelegenheid zou mooi gebruik kunnen zijn gemaakt van volksnamen van vogels op Walcheren.

Het is duidelijk dat bij deze prachtige uitgave is geprofiteerd van de ervaringen van de reeds eerder in ons land verschenen avifauna's, hetgeen het boek natuurlijk sterk ten goede komt.

Jaco Walhout & Fred Twisk: Vogels van Walcheren. 323 bladzijden, 35 zwartwitfoto's, 1 overzichtskaart, 23 kaartjes en 62 grafieken van Fred Twisk, 16 pentekeningen van Jaco Walhout, 4 figuren, 5 tabellen, 3 bijlagen (1998). Uitgave van de Stichting Avifauna van Walcheren, Middelburg. Prijs f 45,-. Te bestellen door f 52,- (inclusief verzendkosten) over te maken op postgiro 303 33 36 ten name van de Stichting Avifauna van Walcheren, Koudekerke onder vermelding van naam en adres van de besteller. Regionaal is het boek te koop bij de Milieuwinkel, Reigerstraat 2, Middelburg. Contactpersoon van de stichting is Paul van Tuil, (0111) 65 33 10.

Natuur van het Gooi

Het Gooi dat in het centrum van ons land en aan de noordoostrand van de Randstad ligt, heeft in deze eeuw voor wat betreft de natuur, zwaar onder druk gelegen en al veel moeten inleveren. De botanist Willem Colaris heeft in zijn proefschrift de kansen voor een duurzaam behoud naar voren gebracht. De aanleiding voor dit onderzoek was in 1971 de opdracht van het toenmalige gewest Gooiland aan het Instituut voor Systematische Plantkunde van de Universiteit Utrecht voor het uitvoeren van een milieukundig onderzoek van het Gooi. In 1974 verschenen over het uitgevoerde milieukundig onderzoek een basisrapport en een beleidsrapport. Het onderzoek, werd, met nadruk op vegetatie, op eigen titel in de vrije tijd en met wisselende intensiteit in de loop der jaren door Colaris voortgezet. Het doel van het onderzoek is om te onderzoeken welke kansen bestaan voor een duurzaam behoud van de natuur in het Gooi. Het onderzoeksgebied beperkte zich tot het landelijke gebied van de Gooise zandgronden.

Natuur in de volle breedte, abiotisch en biotisch, komt aan bod in de hoofdstukken 2 tot en met 5, in de daarop volgende hoofdstukken ligt de nadruk op de vegetatie. Literatuuronderzoek is gericht naar de samenstelling van de oorspronkelijke vegetatie en naar de vegetatie in de periode 1930-1970.

Voor de samenstelling van de tekst van dit onderzoek zijn tekstbijdragen aangeleverd voor een aantal onderdelen van de hoofdstukken 4. Botanische diversiteit en 5. Zoölogische diversiteit waarvan de eigen kennis van de auteur onvoldoende was. Over de fauna werden bijdragen geleverd door G.J. Brandjes (dagvlinders), Dick A. Jonkers (vogels), K. Kapteyn (zoogdieren) en E. Lam (loopkevers).

Uit het herhalingsonderzoek komt naar voren dat de vergrassing en 'verbraming' slechts incidenten

teel in de berken-eikenbossen voorkomen. De bossen (productiebossen) waren en zijn arm aan terrestrische korstmossen en de bedekking hiervan is laag.

Naast karakteristieke ecotopen heeft het Gooi ook bijzondere ecotopen. In hoofdstuk 16 zijn een aantal van die bijzondere ecotopen beschreven.

In hoofdstuk 17 zijn drie visies op natuurbeheer uitgewerkt. Bij het opstellen van de inrichtingschets van De Zuid (waaronder Smithuyserbos, Dassebos, Hengstenberg en Bosberg) is hiervan gebruik gemaakt.

De slotconclusie luidt dat de kansen voor duurzaam behoud van de natuur van het Gooi groot zijn. Dat de vogelbevolking voor een belangrijk gedeelte op de onderzochte flora is aangewezen, spreekt wel voor zichzelf.

Samenvattend kan men stellen dat in het boek wordt ingegaan op de natuur- en milieuproblematiek, de rol van de mens, het voorkomen van hogere en lagere flora- en faunagroepen en de ontwikkeling van de vegetatie vanaf de voorlaatste ijstijd via de actuele vegetatie naar de potentiële natuurlijke vegetatie. Ook is aandacht besteed aan de plantengemeenschappen van de aangrenzende regio's zoals het Vechtplassengebied en de Eempolders en de effecten van de atmosferische depositie op stuifzanden, heiden en berken-eikenbossen. De vegetatie van een zevental bijzondere ecotopen, zoals Laegieskamp, kalkterreintje Crailo en de engen zijn beschreven.

Het boek is van toepassing bij vragen over biodiversiteit, plantengemeenschappen, landschaps-ecologie en natuurbeheer.

Willem J.J. Colaris: *Natuur van het Gooi. Kansen voor duurzaam behoud*. 420 bladzijden, 44 figuren, 77 tabellen, (1998). Backhuys Publishers, Leiden. ISBN 90 73348 94 3. Engelstalige samenvatting. Prijs f 98,-, verkrijgbaar bij de boekhandel (mits enkele dagen geduld) of bij de uitgever Backhuys Publishers, Postbus 321, 2300 AH Leiden, die daarbij verzend- en administratiekosten in rekening brengt. Dit boek is in ongewijzigde vorm ook verschenen als proefschrift.

Vogels kijken in de Zaanstreek

Niet voor niets was de Vogelbeschermingswacht Zaanstreek de eerste grote groep die 55 jaar geleden werd opgericht. De Zaanstreek was ook toen al een opmerkelijk, prachtig vogelgebied waar de vogelliefhebbers zich het allereerst in 1943 bundelden in een vogelbeschermingswacht. Hier ligt ook de wieg van ons tijdschrift. De Zaanstreek stond toen al bekend als één van Nederlands mooiste vogelgebieden met vooral veel weide- en moerasvogels.

Ter gelegenheid van het 55-jarig bestaan heeft de Vogelbeschermingswacht Zaanstreek een prachtig en zeer verzorgd boek uitgegeven, waarin de vogelmensen uit dit gebied zich duidelijk profileren.

De tekst is van negen leden (oude rotten van de vereniging) die tezamen als kenners dertien vogelgebieden in de Zaanstreek beschrijven en daarbij bij elk hoofdstuk twee karakteristieke vogelsoorten (kenmerkend voor het beschreven gebied) met zorg uitkozen en nader beschrijven.

Elke schrijver doet dat op z'n eigen manier waardoor een afwisselend geheel is ontstaan. Het geeft duidelijk de sfeer in de vereniging aan. Een boek met een eigen identiteit dat goed de Zaanster vogelmensen typeert. Een boek dat de bewoners, maar ook de bezoekers, van de Zaanstreek de weg wijst waar de kans bestaat om bepaalde vogelsoorten te kunnen ontmoeten als het jaargetijde daarvoor geschikt is.

De bladzijden met de soortbeschrijvingen hebben een opvallend kleurtje gekregen en hun voorkomen wordt verduidelijkt met een grafiekje en een kleurenfoto. Bovendien heeft Jos Zwartz gezorgd voor leuke pentekeningen. Vele kleurenfoto's van landschappen geven ook de buitenstaander een idee van al het moois in de Zaanstreek.

Elk jargon is vermeden zodat naast de al wat ingevoerde vogelaars ook de beginners veel plezier aan dit schitterende boek kunnen beleven. Zowel het omslag als het titelblad is kleurig en speels ontworpen. Iedereen die de Zaanstreek bezoekt om naar vogels te kijken, zal aan dit boek een goede gids hebben.

Hans Boerma, Bert van Dillen, Bob van Duin, Els Floris, Henk Harrewijne, Ron van der Hut, Koos Jonker, Martien Roos & Jan Willem Siffels: *Vogels kijken in de Zaanstreek*. Een ontdekkingsreis door de binnenlanden van de Zaanstreek. 128 bladzijden, vele kleurenfoto's, pentekeningen en figuren. Kleurenfoto's van Bert van Dillen, Jan van der Geld, Huub Huneker, Piet Munsterman, Luuk Plekker, Hans Schouten, Jan Jaap Spaargaren, Roel en Ed Staats, Ton Tuinman, Frits de Vries en Ed Zijp (1998). Uitgave van de Vogelbeschermingswacht Zaanstreek. Prijs f 25,-. Te bestellen door f 30,- (inclusief verzendkosten) te storten op girorekening 484 295 ten name van Vogelbeschermingswacht Zaanstreek, Koog aan de Zaan, onder vermelding van 'Vogels kijken' en bij bankoverschrijvingen vooral uw naam en adres vermelden.

Inhoudsopgave Nederlandse Vogeltijdschriften (INV)

Jarenlang eindeloos bladeren door stapels tijdschriften, op zoek naar een artikel. Nu is beschikbaar voor uw (ms-dos) computer de totale inhoudsopgave (titel, auteur, tijdschrift, jaargang, aflevering, bladzijde) van alle jaargangen van: Jaarboekje der Nederlandsche Ornithologische Vereeniging, Ardea, Drentse Vogels, Dutch Birding, Jaarbericht der Club van Nederlandsche Vogelkundigen, Orgaan der Club van Nederlandsche Vogelkundigen, Limosa, Sula, De Takkeling, Vanellus (vanaf 1957), Het Vogeljaar, Wiek en Sneb, de Graspieper en Watervogels (hoofdartikelen, korte bijdragen, mededelingen, boekbesprekingen, in memoriam, alles). In totaal ruim 29.450 artikelen (tot december 1998) in één file (dbase IV-formaat).

H.J. Lichtenbeld & G. Speek. Prijs en updates: f 50,- (leden Nederlandse Ornithologische Unie betalen f 45,-, instituten, bibliotheken f 250,-). Geen abonnementen. Een update, door u te bepalen wanneer: f 25,- (respectievelijk f 22,50 en f 100,-). Een zoekprogramma wordt niet bijgeleverd. Het is de bedoeling dat u de file met de gegevens (inv. dbf in dbase IV-formaat) in uw favoriete zoek-, database- of literatuurprogramma importeert.

U ontvangt de floppy thuis gestuurd na overmaking van het juiste bedrag op gironummer 2 057 867 ten name van G. Speek, Zonegge 16-16, 6903 GN Zevenaar.